

Životnosvjetovni krajolik "dobro-obaviještenog" Alfreda Schütza

RADE DRAGOJEVIĆ
Šenova 5
Zagreb

UDK: 316.2
Stručni rad
Primljeno: 10. veljače 1996.

Pojam "svijet života", izvorno prisutan u filozofiji Edmunda Husserla, svoje heurističko plodno područje našao je u austrijskog sociologa Alfreda Schütza. On izlaže zanimljivu teoriju o simboličkoj izgradnji socijalnog svijeta, teoriju koja obiluje bogatim kategorijalnim aparatom kasnije često upotrebljavanim u drugim sociološkim pravicima koji su se oslanjali na njegovu fenomenologiju (etnometodologija, sociologija znanja Bergera i Luckmannova). Sam pojam "svijet života" svoju primjenu nalazi unutar filozofije, sociološke teorije i epistemologije, a u politološkoj smislu u komunikacijskoj teoriji Jürgena Habermasa.

Ključne riječi: SVIJET ŽIVOTA, SUSTAV RELEVANCIJA, SVAKODNEVICA, ZNANJE, TEMA, AKCIJA

Uvod

U potrazi za temeljnom strukturom svijeta života i našeg djelovanja u njemu važni su nalazi do kojih je ranih tridesetih godina ovog stoljeća došao Alfred Schütz¹ u svom djelu *Der sinnhafte Aufbau der sozialen Welt*. Premda slabo recipiran posebice u našim krajevima, vjerojatno i zbog toga što na hrvatski jezik nije preveden niti jedan redak iz njegovih djela, Alfred Schütz je iznimno važan za razvoj sociologije. Pisao je u okviru nešto hermetičnije fenomenološke tradicije te na tragu Husserlovih filozofskih spisa, a po dolasku u SAD u svoj znanstveno-istraživački postupak uključuje nove spoznaje o američkoj sociologiji, prije svega spoznaje o simboličkom interakcionizmu². Sve do svoje smrti 1959. godine varirao je i nadopunjavao osnovne zamisli kojih je smjernice zapisao u navedenom djelu iz 1932. godine.

Schützov je novum u tome što on, u osnovi filozofijski, pojam -svijet života- nadopunjuje atributom "svakodnevno", čime je otvorio bogato područje socioloških tema. Svijet svakodnevnog života (*Alltagswelt, world of everyday life*) uporišna je točka u Schützovoj fenomenološkoj teoriji. Upravo pojam "svakodnevni život" u modernoj sociologiji omogućuje uvođenje "aktera" umjesto od istraživača "opserviranog sudionika", "akcije" namjesto "ponašanja". Izraz -svijet svakodnevnog života- možemo razlučiti na pojam "svijeta", koji označava ukupnost svega što jest slučaj, i na pojam "svakodnevica" u koji se ubraja aktivni, intervencionistički nastrojen akter koji svaku situaciju u kontingentnom objektivnom svijetu rješava na dva načina: spoznaje postojeće odnose i željena stvarna stanja čini mogućima. Alfred Schütz istražuje infrastrukturu svijeta života kao razmjerno statičnu sliku, ali ipak s vrlo upotrebljivim sociološkim kategorijama za analizu društva našeg vremena.

¹ Alfred Schütz rođen je 1899. u Beču, gdje je studirao pravo i socijalne znanosti. Učenik je Ludwiga von Misesa, Othmara Spanna, Hansa Kelsena, Friedricha von Wiesera. To je vrijeme bilo obilježeno u njemačkom duhovnom životu poznatom metodološkom raspravom između "Naturwissenschaften" i "Geisteswissenschaften". Takva situacija te Diltheyeva filozofska literatura, Weberovi sociološki metodološki novumi (ideal-tip, sociologija razumijevanja), upoznavanje Bergsonova rada i posebice studiranje Husserlove filozofije činili su socio-filozofsko zaleđe Schützu i njegovoj kasnije izgrađenoj rigoroznoj sociologiji. Početkom 30-ih godina Husserl se upoznaje s radom Alfreda Schütza te mu pismom odaje priznanje za njegovo djelo i poziva ga na suradnju. No suradnja nije dugotrajna, a ponudenu asistenturu Schütz iz osobnih razloga odbija, da bi uskoro zbog dolaska nacizma preselio najprije u Pariz, a potom u SAD. Tamo se upoznaje s američkom sociologijom, no misaono Husserla nikad ne napušta. U susretu s američkom sociološkom tradicijom uspijeva riješiti neka pitanja, npr. problem intersubjektiviteta. Alfred Schütz je 1959. poginuo u prometnoj nesreći.

² U SAD-u na Schütza utječu filozofi pragmatizma (James, Dewey) i američki sociolozi (Thomas, Lynd, Cooley, Mead).

Djelovanje ili akcija jest važna točka ovog autorskog pristupa, jer se upravo međudjelovanjem socijalni svijet života reproducira simbolički i materijalno. Ako akciju uopćeno definiramo kao interaktersko svladavanje situacije, toj definiciji treba pridodati onu Weberovu tezu o samorazumijevanju odnosno akterovu pridavanju smisla vlastitoj djelatnosti. Problem nastaje ako se te međusobne smislotvoračke djelatnosti aktera ne podudaraju ili ako se ne slažu barem u dovoljnoj mjeri. Schütz se bavi opisom instrumentarija koji svaki akter posjeduje i unosi u interaktivnu situaciju (svoju biografiju, svoj sustav relevancija, svoj životni plan, svoje priručno znanje), te metodama kojima se akteri služe u rješavanju situacija (tipifikacija, licem-u-lice odnosi, sedimentiranje znanja, socijalizacija, interpretativne sposobnosti). Svi ovi elementi "svojosti" moraju među akterima biti u dovoljnoj mjeri zajednički da bi se intersubjektivna zajednica mogla uopće oformiti. Kasnije ćemo vidjeti kako upravo akcija čini svaki subjektivni i individualni akt bilo kojeg aktera u svakoj situaciji socijalno odnosno interakterski raspoloživim te podložnim ocjenjivanju, odgovorima, kritici i akcijama drugih sudionika. Alfred Schütz je precizno naveo koje sve socijalne sposobnosti mi imamo i unosimo u praksu svakodnevice.

"Putovanje" socijalnim regijama

Počeo bih sa stavom da je svakome od nas na neki način utisnut izvjesni poredak ili drugim riječima, da svaki akter nosi u sebi institucionalni red, pa bi se reklo kako se eksterni institucionalni poreci "otkrivaju" kroz sudjelovanje su-aktera. Taj unutrašnji poredak kao otvorena mogućnost jest dio naše antropološke opreme koji nam kao neka matrica dopušta suegzistenciju među drugim ljudskim bićima. Ta matrica se sastoji od naše otvorenosti prema svijetu, što znači da smo kao vrsta vrlo varijabilni u pogledu geografske pokretljivosti, prilagodljivosti na vanjske (okolišne) uvjete, što se pak očituje u čovjekovoj fleksibilnosti i plastičnosti strukture instinkta. Također, čovjek je i seksualno raznolik i ta mu je sfera života gipka s obzirom na vremenske ritmove, modalitete izražavanja i usmjerenost k drugima. Važan antropološki element spomenute matrice jest i "ekscentričnost". To znači da čovjek osim što *jest* tijelo, on i *ima* tijelo, čime mu je ono na raspolaganju u svim socijalnim odnosima. Ovi nabrojani elementi termini su preuzeti od Arnolda Gehlena i Helmutha Plessnera i oni su nam pomogli pri opisu čovjekovih bio-antropoloških preduvjeta svakog socijalnog života. Kako prilikom rođenja ulazimo u svijet koji su uredili i organizirali Drugi naša ekternalizacijska matrica socijalnosti pada na plodno tlo. Schütz u opisu nastanka socijalne interakcije uvodi upravo akterovu kompetentnost za konstituiranje socijalnih relacija (Mi-odnos). U toj analizi početna je točka Ti-orijentacija, koja označava jednostrani i jednosmjerni oblik u kojem "ja u okviru mog neposrednog iskustva prepoznajem nešto kao živuće i svjesno ljudsko biće i to gradi Ti-orijentaciju" (Schütz, 1964:24). Tu još uvijek nismo socijabilni, jer sam ja kao i Ti ignorantki raspoložena i zatvorena monada. Schütz pojmom reciprociteta orijentacija, međuzamjenjivosti pozicija, nadvladava ovu situaciju te kad se akteri međusobno "priznaju i prepoznaju" (*recognize*) ili, drukčije rečeno, kada jedan drugoga u dostatnoj mjeri prisutne, konstituira se Mi-relacija koja svoj čisti oblik nalazi u licem-u-lice situaciji. Dovoljno smo jedan drugome *relevantni*³, pa je komunikacijski poziv "upalio".

³ "... nismo jednako zainteresirani za sve razine svijeta djelovanja ... interesi su uzrokovani nužnom suglasnošću s osnovnim zahtjevima našeg života. U svijetu života biraju se primarne stvari koje su mi važne kao aktualne ili važne u budućnosti kao opasne, bezopasne ili na neki drugi način relevantne za mene. Zainteresiran sam za rezultate svoje akcije i posebno za pitanje hoće li anticipacija izdržati praktični test; sve anticipacije odnose se na prethodna iskustva koja mi omogućuju procjenu mojih planova... Jedna je stvar što ja predviđam, a druga zašto baš određene događaje. Sustav nas relevancija vodi u svakodnevnom životu, a on je ovisan o prethodnim nataloženim iskustvima koja predstavljaju našu zalihu znanja ... Vjerujemo u sustav relevancija sve dok nas vodi željenim rezultatima i dok je ovjeren od nas samih i od drugih i sve dok u našu zalihu znanja ne uđe "strani element" koji je inkonzistentan i nepodrediv. Tek u tom slučaju propitujemo je li stvarni svijet zaista stvaran i na osnovi toga revidiramo naša prijašnja vjerovanja" (Schütz, 1967:249).

Licem-u-lice situacija (*face-to-face situation*) u izgradnji socijalnog svijeta života jest situacija prvog reda i izvoriste svih nadograđujućih elemenata. Na tu se primordijalnu situaciju nadovezuje svaka slijedeća s različitim razinama apstraktnosti, jasnosti i važnosti. Ako situaciju licem-u-lice atribuiramo kao najkonkretniju (jer u njoj postoji najkonkretnija relacija /Mi-relacija/ čije su izvedbe sadržajno bogate i odvijaju se unutar mojeg i tvog manipulatornog polja /vidno-slušno-taktilno dohvatljivo područje/ koje sudionicima dopušta brzu i laku provjeru svih postavljenih zahtjeva), najjasniju (svaka manifestacija je u svojoj konkretnosti dostupna našim glavnim osjetilima) i najvažniju (to su obično relacije unutar obitelji, prijateljskog kruga i kruga profesionalnih kolega, dakle odnosi s "najvažnijim Drugima"), onda bi svaka druga socijalna situacija u kojoj dominiraju drugi socijalni odnosi (ne Mi-odnosi) bila svakako sadržajno siromašnija, apstraktnija, nejasnija i manje važna. Ovo bi dakako odgovaralo čistoj Mi-relaciji unutar čiste licem-u-lice situacije. Stupnjevi bliskosti odnosno neposrednosti u stvarnim su situacijama različiti. Tako mi je npr. poštar prilikom neposrednog uručivanja pošiljke znatno manje važan i u mnogo tipificiranijem obliku prisutan negoli moji roditelji koji su u tom trenutku odsutni, premda sam esencijalno s poštarom u Mi-relaciji, jer se nalazi u mojem manipulatornom polju, i *vice versa*, te dijelimo vremensko-prostorni okvir (zajednički nam je kronotop). Tu ponovno na scenu stupa relevantnost kao mjerilo važnosti u socijalnom prometu. Poštar iz spomenutog primjera manje mi je relevantan od mnogih koji trenutno transcendiraju ovu licem-u-lice situaciju. Da bi mi netko bio važan, osim zajedničkog kronotopa⁴ trebamo dijeliti zajedničke interese. Mogu ih dijeliti i s nekim tko nije neposredno prisutan, tko mi je prostorno dalek. Unatoč udaljenosti, takve socijalne relacije mogu biti baš zbog zajedničkog interesa intenzivnije nego neki svakodnevni odnosi (poštar, prodavač u dućanu, vozač tramvaja). U skladu s tim Schütz je razlikovao tri stratuma u svakodnevnom svijetu⁵. Prva je razina u toj vremensko-prostornoj stratifikaciji "svijet mog aktualnog dometa" (*world within my reach*). To je aktualno područje popunjeno audio-vizualnim i tjelesnim manifestacijama u kojem djelujem neposredno i trpim od drugih isto tako izravne "pozive". Drugi bi stratum bio "svijet koji je postojao prije, i koji mogu opet oprisutnuti" (*world within restorable reach*), dakle svijet koji sam prije iskusio te ga ponovno mogu prizvati kao neupitan. I treća zona je "svijet koji nije ni bio u okviru mog aktualnog dosega" (Schutz, 1967:224-225) (*world within attainable reach*), ali ga shvaćam kao svijet mog potencijalnog vidokruga. Taj svijet mi postaje blizak kroz različite vrste "fikcija" (roditeljske priče prije spavanja, pročitane knjige, važne socijalne predaje koje su mi posredovane u mojim formativnim godinama od "značajnih Drugih"...). Prve dvije zone su područja interakcija sa suvremenicima (*Mitwelt, world of contemporaries*), dok bi ova posljednja bila orijentirana ili prema prostorno udaljenima, čija mi je nedostiznost uvjetovana našim nekorespondentnim socio-biografskim situacijama te mi preostaje samo masovna medijska "fiktionalizacija" (svijet slavnih, bogatih ili pak svijet socijalno izopćenih, npr. u bolničko-zatvorskim institucijama) ili s kronološki nepodudarnim akterima (precima *Vorwelt, world of predecessors*, nasljednici *Folgewelt, world of successors*). Takve "fiktionalizacijske" prakse podrazumijevaju visok stupanj tipificiranja. Dakle, za mjerilo relevantnosti konkretno Ovdje i Sada nije dovoljno, pa čak niti nužno, iako je u analitičkom smislu ta situacija polazna točka za propitivanje drugih socijalnih relacija.

⁴ Izraz "kronotop" posudio sam od M. Bahtina, koji ga upotrebljava u svojim književno-teorijskim djelima (npr. u "O romanu"), a i sam ga je preuzeo iz matematike i biologije izvorni bi mu prijevod bio "vrijemeprostor". Bahtin želi njime označiti neraskidivu vezu prostora i vremena u romanu. Ja sam ga upotrijebio kao oznaku za glavne osi životno-svjetovnog koordinatnog sustava.

⁵ Valjalo bi ovdje navesti Schützov opis svijeta svakodnevnog života. On kaže: "... svijet svakodnevice od početka nije privatni svijet nekog pojedinca nego intersubjektivni, opći za sve nas, u kojem nemamo teoretski nego eminentno praktički interes. Svijet svakodnevice i pozornica je i objekt naših akcija i interakcija. Mi u njemu dominiramo i mijenjamo ga kako bismo realizirali ciljeve i namjere u okviru kojih radimo među našim bližnjima. Mi ne radimo samo u okviru svijeta nego i na njemu. Naši tjelesni pokreti i operativnost tjeraju nas da modificiramo njegove objekte. S druge strane, ti objekti pružaju otpor našim aktima" (Schutz, 1967:209).

Čini mi se važnim razlučiti Mi-relacije od Oni-relacije, gdje ovu drugu Alfred Schütz navodi kao odnos među suvremenima. Prva točka razlike među njima jest medijacija, tj. stupanj neposrednosti, pa ako u primordijalnoj situaciji najizravnije zahvaćam bližnje (*fellow-man*) u Oni-relaciji (*They-relation*), ta neposrednost je sve manja. U takvim situacijama do izražaja dolazi naša sposobnost tipificiranja i ideiranja. Nekog neprisutnog (izvan mojeg prostora, ali u zajedničkom vremenu) mogu jedino učiniti prisutnim ideiranjem, pa je onda i moja aktivnost usmjerena prema njemu tipificirajuća. Takva djelatnost zahtijeva mnogo više vremena, te je neusporedivo neizvjesniji ishod naše interakcije, jer u ovakvim odnosima (*They-relation*) izostaje mogućnost neposredne intervencije ako nam se iz bilo kojeg razloga nužna priručna znanja ne podudaraju u dovoljnoj mjeri ili ako ih netko u interakciji neadekvatno upotrebljava.

Za situaciju licem-u-lice važna je praktična samosvijest koja je, kako Giddens kaže, "medij ljudskih praktičnih aktivnosti" sastavljena od "oblika znanja koja nisu trenutačno raspoloživa raspravi", iz čega slijedi "da način na koji osmišljam svoje osobne aktivnosti i aktivnosti drugih, te načini na koji stvaramo smisao svijeta jesu "metodološki"" (Giddens, 1990:103). Iako praktična samosvijest sudjeluje i u drugim relacijama, čini mi se kako je upravo Mi-relacija ona koja ne dopušta nikakvo "kontempliranje" situacije, nego stalno interveniranje aktera baš kroz medij praktične samosvijesti, dakle na granici svjesnog i nesvjesnog.

Alfred Schütz inzistira na odnošenju prema jednom svijetu unutar kojeg se razlikuje više razina anonimnosti odnosno prisnosti, važnosti, te se također razlikuju manipulativna područja od zonâ u kojima ideirajuća tipificiranja dominiraju. Ovo su relacije unutar jednog svijeta kojemu treba dodati vremenske dimenzije prošlosti, sadašnjosti i budućnosti.

Gramatika i pripovijedanje u "svijetu Života"

Sustav relevancija čija bi mreža stajala u osnovici takvog intersubjektivno(g) podijeljenog svijeta nužan je za objašnjenje našeg metodološkog instrumentarija, bez čije bismo se pomoći vrlo teško kretali u socijalnom svijetu. Schütz je za analizu uzeo "odraslog, svjesnog čovjeka u njegovom prirodnom stavu" (*wide-awake grown-up man in natural attitude*)⁶. On svojim rođenjem zatiječe već ureden i organiziran svijet, svijet čiju će "gramatiku" naučiti u idućih nekoliko godina po rođenju, kroz primarnu i sekundarnu socijalizaciju. Tako "gramatički potkovan" osposobljen je za inter-komunikaciju svake vrste. Znanje koje ima i metode upotrebe višedimenzionalne su. Schütz je kroz tri točke izveo problem socijalizacije znanja:

- a) recipročnost perspektiva,
- b) socijalni izvori znanja,
- c) socijalna distribucija znanja.

a) Izmjenjivost perspektiva, prema Schützu, govori o socijaliziranju znanja odnosno o tome kako znanje determinirano mojom biografskom situacijom i znanje određeno tvojom biografskom situacijom postaje zajedničko znanje, i to zbog toga što "promijenim li mjesto s njim tako da njegovo ovdje postane moje imam ću isti odmak od stvari i vidjet ću ih na isti način kao što ih on aktualno vidi, štoviše iste stvari će biti u mojem i njegovom vidokrugu" (Schütz, 1967:11). Sljedeća idealizacija govori kako je biografska situacija manje važna jer nam je za naše praktične potrebe dovoljna aktualna ili potencijalna interpretacija situacije obostrano

⁶ "Jedna od središnjih točaka Bergsonove filozofije njegova je teorija o tome da nam naš svjesni život pokazuje neodređeni broj različitih planova, rangiranih s jedne strane na planu akcije, a drugi je plan snova. Svaki od tih planova karakteriziran je specifičnom napetošću svijesti, plan akcije pokazuje najviši, a snovi najniži stupanj napetosti. Suglasno Bergsonu, ti različiti stupnjevi napetosti naše svijesti funkcije su našeg različitog interesa u životu. Akcija reprezentira naš najviši interes u susretu sa stvarnošću, a san pak potpuni manjak interesa ... Terminom *wide-awakeness* želimo označiti plan svijesti najviše napetosti, čije je izvorište u stavu o punoj pažnji spram života i njegovim posljedicama" (Schütz, 1967:220).

učinjena na isti način. Oba se idealiteta uzimaju neupitno i oba konstituiraju socijalizacijsku dimenziju znanja, time da drugi idealitet (*the idealization of the congruency of the system of relevances*) omogućuje tipificiranje znanja i prijelaz u socijalne odnose višeg stupnja anonimnosti i apstraktnosti

b) Socijalni izvori znanja ili genetička socijalizacija znanja, u kojoj se kaže da većinu znanja dobivamo iz okoline; dok je vrlo mali dio izvorno moj, također govori da osim učenja "rječnika" usvajamo i "gramatiku", odnosno metodu izgradnje tipičnih konstrukata u suglasju s grupnom točkom gledišta (ovisno o tome kojim sve grupama pripadam). Gramatika uključuje učenje uspješnih receptata u tipičnim odnosima s okolinom i za postizanje tipičnih ciljeva u tipičnim situacijama. *Par excellence* tipificirajući medij za prijenos socijalno deriviranog znanja jest jezik svakodnevice. "Vernakular svakodnevice je primarni jezik imenovanja stvari i događaja, te svako ime uključuje tipifikacije i generaliziranja što se donosi na lingvističku grupu s njenim relevancijskim sustavom"(Schutz,1967:14).

c) Svaki se od nas razlikuje od drugih i po tome koja znanja posjeduje te također kako interpretira zajedničke nam činjenice. Sustav relevancija determinira koja će mi znanja biti potrebna, važnija, a koja je pak dovoljno usvojiti na stupnju površne primjenjivosti. Pomažući se Williamom Jamesom, Schütz pravi razliku između "znanja o poznavanju" i "znanja o". "Znanje o" (*knowledge-about*) odnosi se na vrlo mali sektor znanja unutar kojeg sam ja stručnjak, dobar poznavatelj, te se moje znanje odnosi i na ono "što" i na ono "kako". Za razliku od takvog jasnog i konzistentnog znanja, "znanje o poznavanju" (*knowledge of acquaintance*) odgovara samo na pitanje "što". To je priručno, receptno znanje kojim se u životu najviše služim unutar područja "najviše stvarnosti" (*paramount reality*). Pa ću možda ja (autor ovog rada) postati ekspert za fenomenološku sociologiju, što čini vrlo mali isječak znanja unutar same sociologije i još manji dio znanja znanosti, a posvuda izvan toga djelovat ću laički, imajući o stvarima i događajima oko sebe tek *knowledge of acquaintance*. Ili, ne moram biti automehaničar da bih uspješno vozio automobil.

Svladavanje lomljive slike svijeta

Svaku našu akciju⁷ (djelovanje u sferi intencionalnosti plus autodefiniciju vlastitog ponašanja; ukoliko bi ponašanje bilo incidentno, nenamjerno, tada bi takvo ponašanje bilo bolje nazvati re-akcijom) vode interesi. Oni su pak u našem životu poredani na različite razine, ovisno o tome koliko im mi u svojoj smislotvoračkoj aktivnosti pripisujemo važnosti. Usustavljeni su, dakle, interesi u sustave relevancija koji, kako smo vidjeli u prethodna dva poglavlja, predstoje našoj proto metodologiji pomoću koje "protokoliramo živote", i također našem društvenom prometu (bližnji, suvremenici, preci, nasljednici). Središnja točka u ovom poglavlju jest tema u sustavu koje su tematske relevancije ostala dva sustava (motivacijski sustav i sustav interpretacijske relevancije) okolina. Sve dok u svladavanju situacije prethodno skupljeno i pohranjeno znanje biva dovoljno, nema ni potrebe za revidiranjem našeg nataloženog iskustva. Ono nam u dovoljnoj mjeri pruža odgovore na sva postavljena pitanja, a iz takve situacije nastalo rutinsko djelovanje omogućuje nam da "idemo dalje" u životu. Interesi koji nas vode u ovoj, kako ju je Schütz nazvao, motivacijskoj relevanciji i sami su skrtnjeni u tip i prevedeni u korpus sličnih takvih visokoharmoniziranih praksi. Većina našeg djelovanja odvija se u ovakvim uravnoteženim svakodnevnim situacijama koje na neki način predstavljaju prototip za društvene institucije (možda bi primjer za to bio uvođenje profesionalnog "gurača"

⁷ "Unaprijed zamišljeno ponašanje koje se bazira na unaprijed stvorenom mišljenju nazvat ćemo "akcijom", neovisno o tome je li ono prikriveno ili javno ... Otvorena akcija jest ona koja nas uvodi u vanjski svijet tjelesnih pokreta ... Potpuno svjesni čovjek se svojim djelovanjem izgrađuje te svojim radom smješta svoju prošlost, sadašnjost i budućnost u specifične dimenzije vremena. Kroz akcije komunicira s drugima i kroz akcije organizira odjelite i različite perspektive u svijetu svakodnevnog života" (Schütz,1967:214).

u prenapučene tokijske metroe, što je proisteklo iz svakojutarnjih "rutinskih" gužvi). Ovoj bi-smo interesnoj zoni mogli pripisati visok stupanj krutosti i nefleksibilnosti, koja je nužna zbog čovjeku inherentnog zahtjeva za sigurnošću koja se postiže upravo takvim istovrsnim i repetitivnim postupcima. Jedan dramatičan primjer mogao bi to ilustrirati: u gradu pod neprijateljskom opsadom civili štite svoje živote od snajperskih hitaca prilikom prelaženja otvorenih prostora (ulice, trgovi) pomoću vojnih transportera, čiji je dakle jedini zadatak da se postave između snajperista i civila. Bilo kakva promjena ove, na žalost rutinske akcije, izravno bi ugrozila ljudske živote. Akcija mora biti repetitivna, svakodnevno na isti način izvedena i svim sudionicima poznata do te mjere da im prijeđe u naviku. Ovaj primjer kazuje, osim paradoksalnosti života u vidu "rutinizacije" smrtne opasnosti, i to da bi Schützov koncept situacije valjalo upotpuniti. Naime, po njemu je svaka situacija sastavljena od dviju komponenti. Jedna je od Bergsona posuđena ontološka struktura pred-datog svijeta. Ta "ontološka komponenta situacije je određena individualnim iskustvom, njegovim zbivanjem kao uvjetima bez koje ne bi bila moguća manifestacija spontaniteta" (Schutz,1966:122). Druga je komponenta podrijetlom iz biografske situacije, uz zalihu znanja u njezinim artikulacijama. Treći bi element, dakle proistjecao iz egzistencije individue i temeljnog osjećaja lomljivosti slike svijeta u svakom trenutku. Bila bi to egzistencijalna komponenta. Iz tog trećeg elementa slijedilo bi kako je svaka situacija tek trenutačno ozakonjena slučajnost, što znači da bi sve moglo biti i drukčije. Upravo se, dakle, unutar takve svakodnevice događa stalno nastojanje svladavanja kontingentnosti i fragilnosti slike svijeta života. Jasno da na ovu treću komponentu akter ne može misliti stalno ili, bolje je reći, egzistencijalni čimbenik prilično je rijetka tema zato što su takva granična iskustva, kao npr. nečija smrt, toliko uznemirujuća jer anticipiraju i vlastite teškoće (smrt). Berger i Luckmann su pokazali kako su za uspješno socijalno lociranje smrti važni simbolički univerzumi (mitologija, religija), no isto tako je važan element "zaborava" kroz rutinu. To da je egzistencijalni element svake situacije skrtnjen u rutinski tip pomaže nam da "zaboravimo" lomljivi karakter svijeta života. Nitko ne može, naravno, živjeti sa stalnom misli o krizi, a i kad kriza nastupi, nastoji se što prije svladati tako što će se pokušati usuglasiti s ostalim elementima našeg iskustva, te krizno stanje učiniti ubrojivim elementom svakidašnjice.

Gdje je sada ona točka kada se prelazi iz zone motivacijske relevancije u područje tematske relevancije? To je onaj trenutak kada nas, na neki način, priručno znanje - do tada dovoljno - "izda" i kada se dogodi derutinizacija situacije. Tada nastaje problem koji valja riješiti da bi se moglo "ići dalje" i upravo taj problem u nekoj interakciji postaje našom temom. Evo kako to Schütz opisuje: "Može se dogoditi da nisu svi motivacijski elementi, koji su prije bili na dovoljnom stupnju prisnosti, adekvatni ili da situacija sadrži nešto što se ne odnosi na sintezu prepoznavanja prethodećih tipično sličnih situacija. U takvim slučajevima postaje nužno "znati nešto više" o tim elementima, mora se prihvatiti novo znanje koje će priručno znanje transformirati u znanje višeg reda prisnosti" (Schutz,1966:124).

Jedan problem nakon nekog vremena u interakciji s drugima riješimo i tako svladamo situaciju. Tako riješeni problem, odnosno akcijski svladanu situaciju potom pohranimo u "riznicu" zajedničkog znanja, čija je dostupnost i otvorenost potpuna, pod uvjetom da smo osposobljeni manipulirati komunikacijskim tehnikama. Takav se postupak odvija i na filogenetskoj i na ontogenetskoj razini. "Riznicu" možemo nazvati horizontskom zalihom znanja koja kao kakvo zaleđe stoji iza svake interakcije, iza svakog rješavanja problema, u određenoj situaciji. Treba razlikovati - ovdje će mi pomoći Jürgen Habermas i njegova terminologija - "životni svijet" kao, s jedne strane, resurs za izvođenje samog komunikacijskog djelovanja i, s druge strane, kao grupu konstitutivnih elemenata same situacije koji se mogu tematizirati. Ili "ono o čemu se sudionici u interakciji međusobno sporazumijevaju ne smije se miješati s onim iz čega crpu svoja interpretacijska rješenja" (Habermas,1986:75). To su dvije vrste znanja s dvjema različitim karakteristikama. Ono znanje koje se nalazi u našoj zajedničkoj zalih jest implicitno znanje, uzima se zdravorazumski i čini neupitni okvir svakog djelovanja. Samo onaj odsječak iz takve pozadinske zalihe koji zbog nečega dobije status problema i koji se kao takav

unosu u raspravu jest eksplicitno znanje. Također treba reći kako je svijet života u ulozi pozadinskih i neupitnih pretpostavki koncipiran holistički, elementi kojega upućuju jedan na drugoga. "Resursno" znanje ili, bolje, pozadinske tipificirane pretpostavke imaju paradoksalne značajke. To je s jedne strane naš svakodnevni oslonac u svakodnevnim interakcijama, ali isto tako to znanje nikada u cijelosti ne možemo staviti u pitanje. Ono nam ne stoji na raspolaganju u smislu njegova tematiziranja, ali je uvijek pri ruci kao modus nečega što se podrazumijeva i što nam je na intuitivni način blisko. Prije navedenu Giddensovu "praktičnu samosvijest" smještenu u limbu svjesnoga možemo shvatiti kao medij u kojem elementi horizonta djeluju u životnoj praksi. Premda nam je intuitivno prisno to fundamentalno znanje, čudno je i stoga što nas pušta živjeti polu-obaviještenima o njegovoj cjelini, čak bi se reklo kako nam je ono zbog svoje veličine i složenosti nepregledno, neprozirno, u osnovi nerazumljivo, pa čak i nerazumno. Antropološka istraživanja primitivnih zajednica otkrivaju brojne strahove naših predaka pred takvim teško dokučivim svijetom. Iako je to znanje temeljno, ipak nas ostavlja u nezavidnom položaju na "vjetrometini" svakovrsnih interpretacijskih pokušaja. Schütz kaže: "Svaki trenutak našeg života postoji i vrijedi u okviru postojećih granica kroz stratume zalihe znanja i sistema relevancija, tipifikacija i razina prisnosti. Svaki takav trenutak kao element biografske situacije je *trenutak u pitanju*" (Schütz,1966:130).

Sudionici u zdravorazumskom stavu sumnju u takav tip "paradoksalnog" znanja stavljaju "u zagrade", tj. uzimaju ga bezuvjetno istinitim te niti ne pomišljaju problematizirati ga, pa takvo znanje i nije znanje u pravom smislu te riječi, jer se pravo znanje može osporavati i obrazlagati. Da bi ovo bilo jasnije, reći ću i to kako s ovakvom vjerom u nerazrješivost takve slike ljudi žive u prirodnom stavu unutar svakodnevice, ali čim uđu u neku "ograničenu provinciju značenja"⁸, kao npr. u znanost, takva se slika ruši i u prvi plan se stavlja sumnja baš u takvu, za svakidašnjicu samorazumljivu i nesumnjivu konstituciju svijeta života. Za znanost je karakteristično upravo istraživanje onoga što stoji iza normalnosti, samorazumljivosti, očitih manifestacija spontaniteta te ona nastoji ispitati neočigledna pravila koja su dobro skrivena naslagama svakodnevice. Znanstvenici "u zagrade" stavljaju nesumnjivost u svakodnevni i normalni tijek života, koji vodi i samog znanstvenika najvećim dijelom življenja čim izide iz znanstvenog subuniverzuma. No i u prirodnom stavu ponašamo se "znanstveno" u trenucima kada izdvojimo jedan nama važan problem iz prije opisane holističke zalihe znanja. Tada, zajedno s drugim sudionicima u akciji, ulazimo u zonu eksplicitnog znanja te se ponašamo metodično unutar situacijskog odsječka. Tu se Schütz pita kako se dolazi do prepoznavanja onoga što nam je potrebno za rješavanje nekog problema. Jasno je da nam sve iz zalihe znanja nije potrebno, već je nužno znati selektirati za našu situaciju važne elemente. Schütz opisuje taj proces pomažući se pojmom "znanje tipičnosti" koje je nastalo u prijašnjim tematskim situacijama, a čija su rješenja transformirana u "običajne stečevine" (*habitual acquisition*). Tako su prethodna rješenja problematičnih situacija tipificirana i poredana u zajedničku zalihu znanja. "Sve tipifikacije se odnose prema nekom problemu: one nisu tipovi bez određenog cilja, nego vode prema "indeksu" koji ukazuje na problem. Ako u sintezi prepoznavanja aktualno relevantna tema dovodi do koincidencije s tipično znanim, tipično prisnim, tipično sličnim, s tipom koji pripada običajnosti "horizontske" dane zalihe znanja i pojavama istog stupnja prisnosti, tada taj tip predznanja postaje interpretacijski relevantan, vezan za aktualnu temu. Mi tada govorimo, u odnosu na tu temu, kao da smo već doživjeli "nešto takvo" (*something of that sorte*) ili čuli o tome, ili kao da znamo razlog zašto je to u pitanju" (Schütz,1966:128).

Primjerom ću ilustrirati ove odnose između više razina unutar svijeta života. Središnju memoriju nekog računalnog sustava, npr. Interneta, mogli bismo nazvati horizontski danom

---

⁸ "Svakidašnji život kao dio cjelokupnog realnog svijeta za čovjeka s prirodnim stavom najvažnija je i uzvišena realnost (*paramount reality*). Ta realnost je također osnova za sve druge realnosti ili smislene/poimajuće poduniverzume ili smisljena područja (*subuniverse ili provinces of meaning*), kao što su svijet snova i fantazije, pa i svijet znanosti" (Adam 1990:119).

zalihom znanja ili, kako Habermas kaže, "pozadinskim pretpostavkama". Svi sudionici u takvoj mreži moraju ispuniti određene uvjete (posjedovanje računala, novčana uplata za ulazak u mrežu), što bismo mogli nazvati ontološkim pretpostavkama koje kao okvir dopuštaju manifestaciju spontaniteta, zatim naučiti "gramatiku" računalne komunikacije (pravila upotrebe računala), što bismo preveli kao receptno priručno znanje nastanak kojega je uvjetovan nečijom biografskom situacijom, te posjedovati egzistencijski uvjetovani interes za određeni krug problema. Svaki korisnik unosi rješenja svojih problema kao tipove koji pak "indeksno" ukazuju na te problemske situacije. Ti se tipovi svim sudionicima daju na vid, na daljnje interpretacije i reinterpretacije. Kao i životno-svjetovna zajednička zaliha znanja tako i internet-ski "svijet" bez posebnih kriterija dopušta svakovrsnom sadržaju ulazak u računalima posredovane socijalne relacije. Razlika između ovih "mreža" bila bi možda jedino u tome što je memorija računalne mreže ograničenog kapaciteta, pa nakon određene točke ulazak svakog novog sadržaja prati ispadanje nekog prethodnog tipa, dok bi kapacitet "memorije" svijeta života bio neograničen.

Sposobnost izbora relevantnih podataka iz zajedničke zalihe znanja te njihova adekvatna upotreba u svladavanju situacije čini područje interpretacijske relevancije, čime se trijada relevancijskih sustava zaokružuje.

Akterov odgovor na kompleksnu okolinu

Partikularanje pripada grupi preddiskurzivnih ljudskih znanja u prirodnom stavu. Prije smo razmotrili neke svakodnevnne "tehnike", poznavanje kojih ljudima koristi iz dana u dan (relevancijska tehnika, tehnika interpretiranja, tipificiranja, simboliziranja). Partikulariti značilo bi insertirati ili izdvojiti ograničene dijelove iz širih cjelina.

Osobnosti jednog čovjeka možemo pridati značajku cjelovitosti, ali su tu svoju holistički izgrađenu strukturu ne može u vanjski socijalni svijet iznijeti na bezrezidualan način. On se izlaže van, a drugi ga zahvaćaju u nekoj situaciji partikularno. On ponavlja svoje postupke pod određenim okolnostima, a ostali se akteri navikavaju na takvo njegovo repetitivno ponašanje. Nakon nekog vremena njegovom ponašanju drugi akteri ne mogu više pripisati ekscelni karakter, pa ono postaje od aktera priznato i zadobiva značajku socijalne pravilnosti. Sada i drugi akteri pod istim ili sličnim okolnostima od njega očekuju da se ponaša na interakcijski ozakonjen način kako bi se djelovanje i tog aktera moglo anticipirati i usustaviti u mrežu uloga. Tek izgrađeni institucionalni okvir ovako nastalu ulogu dodatno osnažuje, čime nestaje opasnost da se "ponašanje usklađeno s prosječnim očekivanjem drugih" (Merton,1990:337) utopi u mnogim razmjerno nestabilnim situacijskim interpretacijama. Ono što je ovdje važno jest insertiranje odnosno međusobno zahvaćanje aktera u ograničenim ekspresijama svojih osobnosti. U izvorišnoj licem-u-lice situaciji ja drugoga zahvaćam, i *vice versa*, samo u onom dijelu u kojem me ta osoba iz nekog razloga zanima, a nikako ne mogu svoga su-aktera cjelovito zahvatiti. Njegova mi cjelina ostaje nepoznata, tj. on mi je znan kroz grupu simbolički posredovanih očekivanih ponašanja. Uvijek je to tek parcijalna slika kojoj nedostaje onaj dio akterovog subjektivnog svijeta kojemu je pristup privilegiran. Kako akter stupa u različite socijalne odnose, tako se taj unutrašnji horizont subjektivnog svijeta pomiče, odnosno ono što ostaje meni nepoznato u našoj interakciji otkriva se kroz međudjelovanja tog aktera s nekim drugim. Kako je Schütz zapazio, ja mogu Drugoga zahvatiti na djelomičan način intenzivnije nego samoga sebe. Pokreti i ponašanja Drugoga dani su mi u situaciji licem-u-lice na toliko blizak način kako ja samoga sebe ne mogu nikada vidjeti. Paradoks je u tome što vlastitu kompleksnost doživljavam, kako se to običava reći, kao "visoko apstraktni ja-identitet", dok mi je Drugi prisutan bitno konkretnije. Premda mi je Drugi prisutan u takvoj izvornoj situaciji posredno kroz znakove koje upućuje van, što čini osnovicu za uloge (jedna uloga je načinjena od više znakovnih elemenata), ipak mi je takvo su-akterovo ponašanje konkretnije nego moje vlastito, koje mi nije dano kroz znakove nego kroz nereflektirano praktično življenje (praktična samo-

svijest). Tu se otkriva još jedna značajka socijalne prakse svakodnevice - semiotička sposobnost aktera u socijalnom prometu.

Pojam uloge u klasičnoj je sociologiji razmatran iz institucionalnog kuta, pa su za to gledište važna zapažanja o krutosti podjele uloga, o socijalnim gratifikacijama ili gubitku privilegija koje pojedine uloge nose, te sankcioniranje napuštanja očekivanog ponašanja, što sve ukazuje na strogost pravila igre na tom području.

Društvenoj podjeli uloga upravo je inherentno parcijalno zahvaćanje svojih članova, a ono što fenomenologijska sociologija hoće reći jest da je ta "razlomljenost" nužna u svim socijalnim odnosima, od Mi-relacije pa dalje. To je još jedna tehnika koja pomaže čovjeku u snalaženju u susretu s totalnim sustavima (sustav osobe Drugoga, sustav svijeta života).

Onako kako ulogama svladavamo nepronične Druge, tako se situacijskim izdvajanjem snalazimo u neprozirnom svijetu života. Jednim Habermasovim primjerom (Habermas, 1985) pokazat ću kako tematska situacija kao isječak svijeta života odgovara na moguće remetilačke elemente iz životnosvjetovne okoline, a sudionici svojim zdravorazumskim tehnikama rješavaju problem i parcijalno pronicu u svijet života. Priča je to o radnicima na građevini koji svaki dan za vrijeme odmora imaju običaj objed upotpuniti pićem. Ustaljena je praksa da stariji radnici po piće šalju novajlije u nekoliko blokova udaljenu gostionicu. Svaka, pa tako i ova situacija iz primjera sastoji se od teme (predstojeći doručak radnika na građevini), cilja (opskrba pićem), plana (sami akteri sastavljaju plan, u ovom slučaju stariji radnici ili oni viši u hijerarhiji šalju "novajlije" ili niže u hijerarhiji po piće), normativnog okvira (grupna hijerarhija radnika), vremenske smještenosti (radna pauza), te prostora (udaljenost točionice pića od građevine gdje se sve odvija). Bilo koji od ovih elemenata može biti izmijenjen u okviru svakodnevnih praksi, a da ipak svi sudionici razumiju i odgovore na ta moguća odstupanja. Tome je tako jer je ova situacija, kao zajednički interakterski definirani isječak iz horizonta svijeta života, dovoljno fleksibilna da i određene remetilačke momente inkorporira u sebe. Sposobnost uračunavanja mogućih odstupanja, jasno, ovisi o stupnju poremećaja. Tako su razmjerno banalni problemi kao npr. kad novajlija ne zna za takav običaj, pa ga je s tim potrebno upoznati, ili je točionica premještena, što zahtijeva preinake u prostornosti itd., lako rješivi unutar prihvaćene definicije. Ako bi u ovu situaciju prodrli poremećaji iz drugog područja (institucionalni sustav koji bi uveo npr. zabranu radnog odmora dužeg od pet minuta što bi onemogućavalo izvedbu plana), tada bi problemi bili mnogo veći. Veliki bi problemi nastali i kada bi se poremetio ili srušio normativni okvir (npr. zbog pobune novajlija), jer bi došlo do urušavanja situacije iznutra. Krajnji bi slučaj bio potpuni nestanak materijalnog supstrata situacije uslijed npr. rušenja građevine ili pak dovršenja zgrade i rasformiranja grupe. Ma kako god obuhvatna bila, definicija situacije nužno je nedostatna, koliko god se akteri trudili ubrojiti sve slučajeve, definicija je nužno porozna. Takve nedostatne definicije parcijalnih situacija ipak omogućuju da se u socijalnom životu "ide dalje". Iz primjera se da primijetiti kako poremećaji iz situacije vanjskog normativno-institucionalnog svijeta akterima zadaju neusporedivo više problema, vrlo često nerješivih, dok su unutar situacijski poremećaji lakši. To bi se moglo objasniti time što su institucionalne norme koje, dakako, transcendiraju svaku situaciju, teško prevodive u pojedine interakcije zbog svoje krutosti i neopozivosti (radnici iz grupe teško mogu nešto učiniti na promjeni pravila o odmorima koja su došla iz uprave poduzeća), ali čak i tako nefleksibilne, norme se ipak adaptiraju pojedinoj situaciji (mogući odgovor radnika na odluku o skraćivanju odmora mogao bi biti tiha i postupna "krađa" vremena neposredno prije ili neposredno poslije odmora). Željko Pavić u svom članku⁹ navodi "situacionističko" (fenomeno-

⁹ "... - norme u situaciji mogu fungirati samo kao maksime;

- maksima je situacijski primjenjena (specificirana) norma;

- zahvaljujući ovoj refleksivnoj povezanosti s normama,

- maksime imaju i formalnu obvezatnost, tj. fungiraju kao formalno-racionalno pravilo djelovanja u svakodnevnoj situaciji;

- norme su uvijek prošla danost, maksime karakterizira intencionalna simultanost djelovanja" (Pavić, 1992:197).

loško, etnometodološko) gledanje na taj problem: svaka se institucionalna norma, kaže on, prevodi u pojedinoj situaciji na svim akterima razumljivu maksimu pomoću unutarsituacijski poznatog koda.

Djelovanje (*aktion, die Handlung*) kao i prethodna dva pojma predstavlja jednu kompleksnu cjelinu, no ono što taj pojam razlikuje od cjeline "svijeta života" i cjeline Drugoga jest to što je akcija *medij* u kojemu dokučujemo na parcijalan način druge ljude u svijetu. Zato što je akcija modus našeg aktivnog življenja i način svladavanja kompleksne okoline možemo je označiti kao sintetizirajuće odnošenje prema van. To da je ljudsko djelovanje sintetizirana aktivnost znači da je svaka akcija amalgam različitih relacija prema različitim "svjetovima". Sintetička akcija "omekšava" krutu i nefleksibilnu okolinu, odnosno jedna takva složena ljudska tehnika čovjeka u svakodnevnom životu raščlanjivanjem i pojednostavljenjem "prevodi" kompleksne svjetove, naravno ne bez ostatka, na međuakterski prihvatljiv situacijski jezik. Na neki bismo način djelovanju mogli pripisati čovjekov kompleksni odgovor na kompleksnost okolnih svjetova.

Na kraju

Za zaključak bi možda bilo dobro navesti značenja koja pojam "svijet života" sa sobom nosi kao konstitutivni element Schützove interpretativne sociologije. Ukoliko bismo krenuli od filozofije, dao bi se primijetiti soterijski prizvuk u tom ili njemu sličnim pojmovima. Ta se konstrukcija navodi kao gotovo neka vrsta spasa od različitih kriza. Postoje razlike među autorima u upotrebi izraza "svijet života". U svom članku Rüdiger Welter (Rüdiger, 1987) navodi predhuserlovske upotrebe termina "svijet života" iznoseći podatak da je još 1874. jedan novinar upotrijebio taj izraz za "najmanji životni svijet" u članku o "carstvu oblika najmanjih organizama koji su dostupni mikroskopu" (dakle pojam potječe iz mnogo životnijeg i svjetovnijeg novinarskog rječnika). Kao i Husserlu, izraz je poznat i Georgu Simmelu te još nekim filozofima toga vremena. Važno je napomenuti kako se ideje slične idejama svijeta života rabe u različitim pravcima vitalističke i neokantovske filozofije ne bi li se uspostavom "jednog duhovnog pojma svijeta nasuprot kozmologijsko-fizikalističkom pojmu svijeta" (Rüdiger, 1987:15) izišlo iz različitih kriza (humaniteta, znanosti ...) kasne moderne. Tako imamo Schopenhauerov "zorni svijet" za osnovicu utemeljenja "pojmovnog svijeta" znanosti, Diltheyeve "primarne predodžbe svijeta" ili "kategorije života" ili pak Schelerov pragmatički "relativno-prirodni svijetonazor koji je konstituiran ljudskom nedostatnošću, a ne nepristranim opažanjem predmeta" (Rüdiger, 1987:16). Izraz "životni svijet" - ne najprije, ali najjasnije - nalazimo u Edmunda Husserla u djelu "Kriza evropskih znanosti i transcendentna fenomenologija", u kojoj filozof dijagnosticira krizu znanosti kao zaborav živog realiteta, pa se u takvoj konstelaciji, gdje je pozitivističko-naturalistička paradigma svojim univerzumom apstrakcija i idealizacija ne dopušta uvid u svijet života i čovjeka svodi na objekt među drugim objektima. Tako nije moguće dosegnuti svijet u njegovoj izvornosti. Kako Brdar u svom instruktivnom članku (Brdar, 1982) uvida, ovakva Husserlova kritika vodi u dva pravca. Prvi je onaj koji govori o podrijetlu svekolike znanosti u svijetu života, a drugi pravac ide za izvođenjem krize humaniteta iz biti moderne znanosti.

Može se govoriti i o teorijskom značenju uvođenja izraza "svijet života", koji uz ostale kategorije fenomenologijsko-interpretativne sociologije pridonosi prefiguraciji postojećih sociologijskih paradigmi. Uvid u krizu modernih znanosti doveo je i do revidiranja naturalističke sociološke tradicije koja je inzistirala na:

a) dopunjalačkom i korektivističkom pristupu u istraživanju čime se zanemarivalo ono intendirano u ljudskoj akciji, jer "ono što je neintencionalno ne može biti čak niti označeno sve dok ne postoji jasna slika o prirodi toga što je intencionalno, a to također pretpostavlja jedno razumijevanje razmišljanja aktera" (Giddens, 1990:107);

b) isključivo profesionalno artikuliranoj teoriji, ne nalazeći mjesto za "zajedničko zdravoznanje", koje dijele laički sudionici u nekoj interakciji i ne shvaćajući da "njihovo znanje o tome što rade nije samo incidentno, nego je kreativno uključeno upravo u to što čine. Ako se složimo sa činjenicom da sudionici u akciji ne samo da znaju nego *moraju* znati što su radili, može izgledati kao da društvena nauka ne može isporučiti "rezultate" s kojima akteri uključeni u akciju nisu već unaprijed bili upoznati" (Giddens,1990:106);

c) stalnom traženju strukturnih karakteristika koje se nalaze "iza" aktivnosti aktera, čime se oni, posebno unutar funkcionalizma, omeđuju mrežom normi i institucija koje u potpunosti determiniraju njihovo djelovanje. Dakle, jedan naturalistički model koji je predstavljao glavni tok u tradicionalnoj sociologiji jest već u Schütza mijenjan, revidiran i nadopunjavan interpretativnim modelom.

Metateorijsko značenje spominjućeg izraza daje nam vrlo jasno na uvid različitu poziciju društvenih znanosti naspram prirodnih. Naime, "nasuprot prirodnoj znanosti, društvene znanosti uključuju dvostruku hermeneutiku budući da koncepti i teorije koje se razvijaju uključuju sliku svijeta koja se sastoji od aktivnosti konceptualizirajućih i teoretizirajućih aktera. Društveni znanstvenik ne mora interpretirati značenje društvenog svijeta akterima koji su u taj svijet i sami uključeni. Nasuprot tome, tehnički koncepti društvene nauke jesu i moraju biti parazitirajući u komparaciji s laičkim konceptima" (Giddens,1990:109).

Također su dalekosežne i metodologijske posljedice "svijeta života", osobito ako se u obzir uzme Luckmannova teza o "protosociologiji", gdje vrijedi da (Schützova) fenomenologija svijeta života "još nije sociologija i također nije više sociologija" (*ist keine Soziologie, noch nicht und nicht mehr*), pa imamo: 1) difuznu razinu svakidašnjeg svijeta života koji znanosti nije neposredno dostupan, 2) fenomenološku razinu (protosociologija) koja to difuzno polje stavlja u kategorije teorije-filozofije, poštujući logiku konstitucije i konstrukcije društvenog svijeta aktera i 3) teoretsko-znanstvenu (empirijsku) razinu gdje na podlozi protosociološke druge razine oblikujemo racionalne idealnotipske modele" (Adam,1990:122). Takva protosociologija pomaže u metodološkom poslu promatranja, mjerenja, klasifikacije, promatranja sa sudjelovanjem.

Na koncu je politologijsko značenje svijeta života prisutno u Jürgena Habermasa. Svijet bi života ovdje bio shvaćen kao na kritiku spremne javnosti koja "samoniklo nastaje iz mikro-područja prakse svakodnevlja" (Habermas,1988:340) i čiji je glavni oblik djelovanja komunikacijska akcija te je to područje suprotstavljeno političkom i privrednom funkcionalnom pod-sustavu unutar kojeg dominira strategijska akcija. Strategijska akcija je ona koja je orijentirana na uspjeh služeći se postupkom utjecanja na odluke drugih racionalnih sudionika. Postizanje uspjeha prioritetni je zadatak te vrste interakcije. U komunikacijskoj akciji naglasak je na postizanju sporazuma o načinu kako će svi sudionici ostvariti svoje planove. Obje se interakcije odvijaju u mediju razumijevanja, pa dok u strategijskim akcijama razumijevamo normativno protokolirane rečenice osnažene vanjskim autoritetima (nametnutim autoritetima izvan referentne grupe - heteronomne norme) koje sudionicima ostavljaju malo ili nimalo interpretacijske slobode, komunikativna akcija upravo inzistira na postizanju sporazuma, dogovora ili konsenzusa služeći se autoritetom boljeg argumenta - autonomne norme. "Autoreferencijalna zatvorenost čini politički i privredni funkcionalni sistem imunim spram pokušaja intervencije, u smislu *neposrednih* zahvata. Ali isto to svojstvo te sisteme čini opet osjetljivima za stimule koji smjeraju povećanju njihove sposobnosti samorefleksije, tj. osjetljivost za reakcije okolnog svijeta na njihove vlastite aktivnosti. Samoorganizirane bi javnosti morale razviti pametnu kombinaciju moći i inteligentnog samoograničenja, koja je nužna da bi se mehanizmi samoupravljanja države i privrede senzibilizirali naspram svršno orijentiranih rezultata radikalno demokratskog oblikovanja volje. Na mjesto modela samodjelovanja društva stupa tako model graničnog konflikta, koji svijet života drži pod kontrolom, konflikta između njega i oba kompleksnija sustema, na koje se samo vrlo indirektno može utjecati, a na čije je učinke ono ipak upućeno" (Habermas,1988:341).

LITERATURA

1. Adam, Franc (1982) Kvalitativna metodologija in akcijsko raziskovanje. *Časopis za kritiko znanosti*, Ljubljana, 155-165.
2. Adam, Franc (1990) Fenomenologija (svakidašnjeg) svijeta života kao izlaz iz krize (pozitivističke) sociologije, u *Suvremene sociološke teorije*. Zagreb.
3. Berger, Peter L./ Luckmann, Thomas (1992) *Socijalna konstrukcija zbilje*. Zagreb: Naprijed.
4. Biti, Vladimir (1987) *Interes pripovjednog teksta*. Zagreb: Liber.
5. Brdar, Milan (1982) Fenomenološke osnove društvenih nauka u delu Alfreda Šieca. *Gledišta* 1-4:101-128 i 5-8:75-87.
6. Fenomenologija (1975), zbornik Damjanović, M. /ur./Beograd: Nolit.
7. Giddens, Anthony (1990) Društvene nauke i filozofija-trendovi u novijoj socijalnoj teoriji, u *Suvremene sociološke teorije*, Zagreb.
8. Habermas, Jürgen (1979) *Communication and the Evolution of Society*. London: Heineman.
9. Habermas, Jürgen (1985) *Theorie des kommunikativen Handelns*. 1 i 2. Frankfurt/M: Suhrkamp.
10. Habermas, Jürgen (1986) Tumačenja uz pojam komunikacijskog djelovanja. *Kulturni radnik* 5:64-95.
11. Habermas, Jürgen (1988) *Filozofski diskurs moderne*. Zagreb: Globus.
12. Husserl, Edmund (1975) *Ideja fenomenologije*. Beograd: BIGZ.
13. Husserl, Edmund (1990) *Kriza evropskih znanosti I transcendentna fenomenologija*. Zagreb: Globus.
14. Linton, Ralph (1990) Status i uloga, u I. Kuvačić /ur./ *Funkcionalizam u sociologiji*. Zagreb: Naprijed.
15. Pavić, Željko (1992) Normativna struktura i individualno djelovanje. *Filozofska istraživanja* 48:189-202.
16. Pešić, Vesna (1983) Etnometodologija i sociologija. *Sociologija* 2-3:261-285.
17. Polšek, Darko (1987) Diskonkrecija svijeta - nužni korak fenomenološkog zasnivanja ontologije?. *Filozofska istraživanja* 20:35-43.
18. Rupel, Dimitrij (1973) Problemi sociološkoga zdravega razuma. *Problemi* 121-122:75-88.
19. Schutz, Alfred (1964) *Collected Papers II, Studies in Social Theory*. Hague: Martinus Nijhoff.
20. Schutz, Alfred (1966) *Collected Papers III, Studies in Phenomenological Philosophy*. Hague: Martinus Nijhoff.
21. Schutz, Alfred (1967) *Collected Papers I, The Problem of Social Reality*. Hague: Martinus Nijhoff.
22. Schutz, Alfred (1987) Družbena zaloga vedenja in družbena distribucija vedenja. *Nova revija* 65-66:1612-1619.
23. Welter, Rüdiger (1987) Lifeworld Revisted. *Filozofska istraživanja* 20:13-22.

THE LIFE-WORLD LANDSCAPE OF "WELL-INFORMED" ALFRED SCHÜTZ

RADE DRAGOJEVIĆ

The term of "life-world" that originated in Edmund Husserl's philosophy has its full heuristic application in the work of the sociologist Alfred Schütz. He presents an interesting theory on formation of the social world, a theory equipped with reach scheme of categories that has, later on, often been used in other sociological schools which relied on his phenomenology (ethnomethodology, Berger's and Luckmann's sociology of knowledge). The term "life-world" itself can be applied within philosophy, theory of sociology and epistemology, while in the political sciences it had been practiced in Jürgen Habermas's theory of communication.